

o situlski umetnosti, njenem mestu v mediteranski umetnosti in kulturi, hkrati pa njeno percepcijo v prazgodovinskem svetu jugovzhodnih Alp. Razstava je vzbudila veliko pozornost in je bila tudi povod, da je O.-H.Frey leta 1962 izdal in bogato dopolnil Luckovo študijo *Die Situla in Providence, ein Beitrag zur Situlenkunst des Osthallstattkreises* in pozneje leta 1969 napisal še svoje temeljno delo *Die Entstehung der Situlenkunst*.

Situlska razstava je združila vse vodilne arheologe Italije, Avstrije in Slovenije. Naravna posledica je bila, da je rodila spontano željo, da se to že vzpostavljeno sodelovanje še nadaljuje in dopolnjuje. Tako je bil ob koncu razstave ustanovljen Vzhodnoalpski komite - Ostalpenkomite, ki naj bi še naprej skrbel za skupno delo vseh treh držav. Njegovo vodstvo so prevzeli organizatorji situlske razstave. Predsednik komiteja za Italijo je postal M. Pallottino, za Avstrijo R. Pittioni in za Slovenijo J. Kastelic. V organizacijskem in znanstvenem odboru pa so bili še številni vodilni arheologi vseh treh držav. Kot odmev razstave situlske umetnosti je leta 1965 izšla še reprezentančna publikacija *Umetnost situl* z odličnimi fotografijami, glavna študija, esej v njej *Praznik situl* pa je zopet delo Jožeta Kastelica.

Vzhodnoalpski komite je bil veliko upanje za nadaljnje delo, saj je združil arheologe treh sosednjih držav s skupno arheološko problematiko. Za nas Slovence je bil še posebna vzpodbuda, saj je odprl možnost, da bo sedaj lahko prišlo do publiciranja arheološkega gradiva iz našega prostora, ki je pred prvo svetovno vojno prišlo predvsem na Dunaj pa tudi v Trst in je po prvi svetovni vojni ostalo za nas nedostopno. Velik uspeh komiteja je bila publikacija *Most na Soči (S.Lucia) I in II*, v kateri je bila prikazana zgodovina raziskovanj in topografija največje halštatske nekropole, in sicer tistega dela, ki ga je izkopal J. Szombathy pred prvo svetovno

vojno. Res so bili načrti še večji, pa vendar ostaja dejstvo, da sta prav situlska razstava in Vzhodnoalpski komite odprla prijateljsko sodelovanje treh držav, ki ni zamrlo in še danes rojeva skupne akcije in željo po skupnem delu.

Široko pa je bilo tudi Kastelčevo zunajmuzejsko delo. Bil je med avtorji najboljše antologije slovenske lirike *Živi Orfej*, prevajal je Mommsena, njegovo znamenito Rimsko zgodovino in *Najlepše antične pripovedke* Gustava Schwaba, h katerim je napisal odličen uvod v grško mitologijo *Zlata veja grškega mita na mitološkem drevesu starega sveta*.

Po četrstoletnem ravnateljstvu v Narodnem muzeju je Jože Kastelic zapustil Narodni muzej in postal profesor za antično arheologijo in zgodovino na ljubljanski univerzi. Kdorkoli je kdaj poslušal njegova predavanja, je bil ob njegovi besedi očaran, njegov nastop je bil za nas Slovence nekaj izjemnega. To je znal seveda obdržati na univerzi pred svojimi študenti. Zato ni čudno, da so mu njegovi študentje, sedaj že tudi člani Arheološkega oddelka, leta 1988 izdali izbor njegovih del *Iosephi Kastelic Opera selecta*. Knjiga je nad vse dragocena, ker nam na enem mestu odkriva vso širino Kastelčevega ustvarjalnega dela, širino in globino njegove osebnosti.

Razumljivo je, da nismo mogli niti približno naštetih in oceniti vsega dela Jožeta Kastelica. Kot arheolog lahko samo zaključim: Najvišji spomenik naše prazgodovinske umetnosti je situlska umetnost, najvišji spomenik našega rimskega obdobja so šempetrski nagrobniki. Oba sta dobila v Jožetu Kastelicu tudi najboljšega interpreteta. Ob najvišjih spomenikih naše arheološke dediščine je Jože Kastelic kot njihov interpret tudi sebi postavil enakovreden spomenik, *monumentum aere perennius*.

Stane GABROVEC

Karl Kromer (1924-2003)

Šestindvajsetega septembra 2003 je, eno leto pred svojo osemdesetletnico, umrl Karl Kromer. Po drugi svetovni vojni je bil dolga leta vodja Prazgodovinskega oddelka Naravoslovnega muzeja na Dunaju. Promoviral je na dunajski univerzi leta 1947, začel svojo kariero v Naravoslovnem muzeju na Dunaju, kjer je leta 1958 postal vodja Arheološko-prazgodovinskega oddelka, se leta 1959 habilitiral

pri prof. Pittioniju in leta 1967 zasedel mesto profesorja za arheologijo na univerzi v Innsbrucku, kjer je ostal do svoje upokojitve. V našem spominskem zapisu ne bomo obravnavali njegovega celotnega znanstvenega dela, ampak predvsem njegove zasluge za slovensko prazgodovinsko vedo. Da bomo to prav razumeli, se moramo najprej spomniti začetkov naše prazgodovinske vede, ki segajo v strogo

znanstvenem smislu v zadnjo četrtino 19. stoletja in so bili najožje vezani prav na Dunaj. Prav tu moramo videti tudi začetek nastanka srednjeevropske arheološke vede, ki je bil odločilnega pomena za vse nekdanje avstrijske dežele. To zgodovino je sedaj za Slovenijo odlično prikazal in dokumentiral v svoji zadnji knjigi *Halštatske nekropole na Dolenjskem* Janez Dular in je ni potrebno ponavljati. Povedati pa je potrebno, da se je situacija po prvi svetovni vojni popolnoma spremenila. Na enkrat je slovenska arheologija ostala sama, brez svojih strokovnjakov in morala se je popolnoma na novo organizirati. Za to pa ni imela svojega znanstvenega kadra. Glavni slovenski arheolog Walter Schmid je že pred prvo svetovno vojno odšel v Joanneum v Gradcu, centralni muzej za štajersko območje. V Ljubljani je tudi za arheologijo imela glavno skrb slavna trojica, Izidor Cankar, Franc Stele in Ivan Mole, katerim je treba pridružiti še ravnatelja Narodnega muzeja Mantuanija, ki je takrat iz Deželnega muzeja Kranjske postal centralni slovenski muzej. Vsi ti pa seveda niso bili prvenstveno arheologi. Prizadevali pa so si, da bi pridobili človeka, ki bi to mesto lahko prevzel in skrbel za bogato arheološko zbirko v Narodnem muzeju, hkrati pa bi usmerjal celotno slovensko arheologijo. To mesto je končno sredi dvajsetih let prevzel Rajko Ložar. Svoje delo in težave je večkrat opisal v svojih spominskih člankih v emigrantski literaturi. Tu naj omenim le eno zgodbo, ki je pa ni zapisal sam. Na nekem obisku Naravoslovnega muzeja na Dunaju je pri ogledu razstavljenega gradiva iz Slovenije, skušal to fotografirati. Pri tem pa je slučajno prišel v razstavno dvorano tedanji kustos muzeja, mu vzel fotografski aparat in iz njega iztrgal film. S tem hočem le povedati, da je bilo slovensko arheološko gradivo, izkopano pred prvo svetovno vojno - v dunajskem muzeju ga je bila ena tretjina - za slovensko vedo nedostopno, manjkalo pa nam je tudi arheoloških delavcev.

Po drugi svetovni vojni se je situacija spremenila. Po prvih obiskih ruskih arheologov, ki so bili bolj reprezentančnega značaja, so se po letu 1948 začeli kontakti z nemškimi arheologi. V prazgodovinski vedi železne dobe je bil to čas mogočnega vzpona G. v. Merharta in njegove šole. Merhart je videl v Podonavju, v prostoru med Karpati in Balkanom, nastanek kulture žarnih grobišč in izhodišče njenega širjenja v Italijo in centralno Evropo. V takem gledanju je tudi slovenski prostor postal izredno pomemben. Prvi je v Ljubljani prikazal Merhartove ideje Wolfgang Dehn, on je tudi posredoval Francetu Staretu Humboldtovo štipendijo, ki mu je omogočila, da se je v Nemčiji dobro seznanil z Merhartovimi idejami in jih tudi upošteval pri svoji pomembni študiji o kovinskih posodah. W. Dehn je pozneje

postal tudi velik prijatelj slovenske arheologije. Zadnja, ki sta promovirala pri profesorju Merhartu v Marburgu, bilo je to leto 1948, sta bila Georg Kossack in Hermann Müller-Karpe. Deset let pozneje, leta 1959, sta izšli njuni temeljni knjigi, Kossackova *Südbayern während der Hallstattzeit* in Müller-Karpejeva *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. Obe sta bili dragocena pobuda tudi slovenskim raziskovalcem.

Leta 1959 pa je tudi Kromer izdal svojo razkošno publikacijo Hallstatta, v kateri je bilo prvič publicirano celotno gradivo najdišča, ki je dalo staroželeznemu obdobju svoje ime. To leto je v seriji Narodnega muzeja v Ljubljani izšla tudi Kromerjeva disertacija, v kateri je objavil dolensko halštatsko nekropolo *Brezje*, ki jo je v letih 1894 in 1895 izkopal Jernej Pečnik in gradivo poslal v dunajski muzej. Delo je pomenilo prvi rezultat sodelovanja med Naravoslovnim muzejem na Dunaju in Narodnim muzejem v Ljubljani. Sodelovanje se je po zaslugi obeh strani plodno nadaljevalo. Drugi večji rezultat je bila razstava situlske umetnosti, kjer je že sama tema nujno vzpodbudila tudi sodelovanje Italije. Razstava, ki je bila zasnovana leta 1960 in je bila prikazana v letih 1961 in 1962 v Padovi, Ljubljani in na Dunaju, ni imela le odmevni uspeh v vseh treh državah, ampak je dala tudi pobudo za ustanovitev Vzhodnoalpskega komiteja, ki naj bi skrbel za sodelovanje vseh treh držav pri skupnih arheoloških projektih. Komite so vodili in predstavljali najvišje osebnosti vseh treh držav, Massimo Pallottino Italijo, Jože Kastelic Slovenijo oz. Jugoslavijo in Pittioni Avstrijo. Glavni pobudnik in organizator avstrijskega dela pa je bil seveda njegov tajnik Karl Kromer. Ta najvišji dosežek skupnega dela ni ostal samo na tej sicer odmevni in reprezentativni ravni. Razstava je vzpodbudila nadaljnje plodno sodelovanje na vseh nivojih. Tu ne mislim le na sodelovanje Kromerja v slovenskih arheoloških publikacijah, ampak predvsem na njegovo prijateljsko gesto, da je kot direktor Prazgodovinskega oddelka Naravoslovnega muzeja velikodušno odprl depojske zbirke slovenskim arheologom. Študentje arheologije na ljubljanskim univerzi so lahko začeli s sistematičnim risanjem na slovenskem ozemlju izkopanega gradiva, ki je pred prvo svetovno vojno prišlo v dunajski muzej.

Nadaljevanje tega dela so z enako velikodušnostjo in osebno podporo omogočali tudi Kromerjevi nasledniki v Naravoslovnem muzeju. Pa ne samo to. Iz Naravoslovnega muzeja je slovenska arheologija dobila na razpolago celotno dokumentacijo, ki je spremljala dohod slovenskega gradiva v dunajski muzej. Ta dokumentacija je sedaj v prepisu v celoti v Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU v Ljubljani. Prav v letošnjem letu je izšel dragocen rezultat tega

sodelovanja, že omenjena Dularjeva publikacija o dolenjskih halštatskih nekropolah. Ena najpomembnejših dolenjskih halštatskih najdišč, Magdalenska gora, je tudi pripravljena za tisk. Že iz prejšnjih let pa moramo omeniti celotno objavo Szombathyjevih izkopavanj v Sv. Luciji - Mostu na Soči, ki sta jo pripravili B. Teržan in N. Trampuž. Lahko bi našli še drugo gradivo, izkopano pred prvo

svetovno vojno, ki je bilo sedaj publicirano, tako npr. Dragatuš, Dobrnič, nekropole okrog Vinjega vrha nad Šmarjeto. Vsemu temu pa je odprl pot Karl Kromer, za kar mu ne samo slovenska, ampak celotna arheološka veda dolguje veliko hvaležnost.

Stane GABROVEC